

IL-MALTI

QARI LI TOHROĠ *IL-GħAQDA*
TAL-KITTIEBA TAL-MALTI

L-EWWEL KTIEB
TA' L-1928

IL-BELT (VALLETTA)

Dawk kollha li twieldu xi sittin sena îlu raw tibdil hekk kbir fil-Belt li bil-kemm il-lum jagħharfuha. Xi irkejjen żgur ma jingħarafux aktar, djar igġarf, sigar inqalġu, bini għatta 'l ieħor u 'l hawn 'l hinn xejn ma baqa' minn dak li nbena fi żmien La Valette u Del Monte. Issa għax xi bini tmermer, issa għax in-nies trid il-wisa' u l-arja, issa għax il-qadim ma għadux moda, u l-kantini mudlama, u l-gallarija aħjar tkun mgħottija, u t-tieqa isbaħ jekk titwassa', issa għax jinħtieġ sular ieħor, u l-lum għal haġa u għada għal oħra, hott, ibni, raqqa', u l-qadim jonqos dejjem.

Ma ngħidx li l-lum għandna ngħixu kif kienu igħixu ta' qbilna, għax id-dinja l-qoddiem għaddejja u kullhadd irid isib ruħu aħjar minn ta' qablu, iżda mita it-tibdil ma jsirx għax jinħtieġ, min iħobb il-Belt iħoss qalbu tingħafas mita jara bini xieraq, sabiħ u ta' reqqa kbira, jinħatt biex issir kerrejja jew biex jinfethu h-wienet.

Nistħajjel min igħid : Mela aħna għandna nibqgħu l-ura ? Lê, immorru 'l qoddiem, iżda hsara ta' l-imghoddi minn l-anqas, ħalli l-barrani jitgħaxxaq b'dak li fadal mill-Belt tas-slaten. Li konna nħobbu l-Belt ftit iżjed milli jidher li nħobbuha, konna ngħozzu dak kollu li jista' jinżamm u li jkabbar il-gieħ tagħha.

Iż-żgħażaġh tagħna anqas għadhom jafu l-ismijiet ta' djar u ta' rkejjen tal-Belt li fi żmien'na kienu f'ħalq kullhadd.

La ġejna f'dan għax ma nnizzlux bil-kitba dawk l-ismijiet li għadna niftakru biex uliedna jibqgħu jafu-hom u ma jintilfux għal kolloxx? Jien se'r insemmi xi uħud minnhom u hekk xi ħadd ieħor, eġħref minni, iżid fuqhom u bil-ftit il-ftit jingabar kull ma jixraq li ma jintilifx. Nersqu lejn Sant-Jiermu:

Fuq l-xprun hija l-ħâra ta' fejn, quddiem strada Rjali, jispiċċa s-sur donnu xafra; sur bħal dak kien jissejjaħ *xprun*, għax qisu *xprun* ta' min jirkeb iż-żiemel.

Lejn il-port il-kbir *is-sur tal-ħaddidin* għax il-ħaddieda kienu jgħammru 'l-hinn, issa m'hux daqs qabel. Quddiem is-sur *il-ħabs tar-rsiera* u *l-iskola tal-ħabs* u il-ħâra ta' *taħt il-qampiena* għax fil-kantuniera kien hemm il-qampiena tal-ħabs. Izjed l-isfel insejħulu *fuq il-ljuni* għal xi ljuni tal-ħaġar minsuba fl-irkejjen.

Ma' idek il-lemin tinzel l-isfel fejn l-*Arcipierku*. Qatt ma stajt naqta' għax taħt il-Furmarija jissejjaħ l-*Arcipierku*. Naħseb li din xi kelma li nqalbet. Xi ħatt qal dil-kelma ġejja minn *Arcipelago*, baħar bħal tal-Griegi li fih ħafna gzejjer. Ma tinzillix, naħseb li min sejħilha hekk l-ewwel darba ma kellux f'moħħu l-gzejjer tal-Griegi.

It-Triq tal-Franciżi (Strada San Giuseppe) naħseb li ssemmiet hekk fi żmien il-Franciżi; naqbd u t-triq tal-Fran; hemm fil-qabda misraħ ċkejken imsemmi *id-duwi balli*. Għala? għax fi żmien il-Kavaliieri kien hemm fil-kantuniera żewġ plieri u balla tal-ħaġar fuq kull wieħed. Bl-isqalli kienu jgħidulhom "dui palli" (*due palle*) u hekk baqgħet sal-lum *Duwi Balli*, u ftit il-fuq hemm il-ħâra tal-*Funtana*. Dan l-isem mnejn? għax hija u tinbena l-belt, jew aħjar huwa u jinqata' l-blat, 'il dik in-naħa nkixfet moġra ta' l-ilma, u sar għaġeb kbir u n-nies ferħet għax ilma ġieri qatt ma kien insab il-belt. Usaret għajn u ssemmiet il-*Gran Fontana*. Jaħasra ferħa bla temma, għax in-

nixxiegha sfat fix-xejn u l-ftit ilma li baqa' jnixxi ngabar f'bir. Imma l-isem baqa' għad li l-*funtana* għabet. Naħseb li l-*għajn tal-Biċċerija* fil-qiegħ ta' Strada Cristoforo saret għal dik il-moġra ta' ilma, għax ħajta ilma baqa' inixxi u wara l-palazz ta' l-Isqof għad hemm ilma ġieri.

Għandna wkoll xi jfakkarna f'ilma ġieri f'dik ix-xaqliba għax hdejn il-palazz ta' l-Isqof hemm trejqa imsejha *Strada Soccorso*. *Soccorso* m'hix għajnuna? qal wieħed. Iva imma hawn il-għajnuna ma għandiex x'taqsam. Għandna ħafna ilma ġieri li jissejjaħ "*suc-cursiu*" (*sub cursum*) bil-latin *għaddej minn taħt*. Ftakru fis-sukkursju tas-Salini. Mela Strada Soccorso giet f'halq in-nies għax minn dak l-isqaq kien, fi żmien inixxi ilma, jaqleb lejn il-biċċerija, U l-*Biċċerija* kienet hemm xi darba?

—Mela hemm kienu joqtlu l-bhejjem. Ma hemm *Strada Toro*? It-tawru u l-biċċerija jmorru flimkien.

Hemm isfel kien hemm ukoll il-*gett tal-lhud* għax, fi żmien is-slaten, il-Lhud kienu jgħixu għalihom u ma jithaltux ma' l-insara. Għad għandna l-mina tal-Fossa imsejha *Jews Sally Port*, jew bil-malti *Bieb il-lhud*.

U fejn tispicċa Strada Cristoforo lejn Marsamxett ighidulu *Fomm ir-riħ* u hekk hu għax hemm jontoh dejjem. Strada Cristoforo il fuq lejn il-Ġizwiti kienet fiż-żmien tissejjaħ *it-triq tas-siġġijiet*, għax hemm kienu aktarx jinħadmu s-siġġijiet u x-xogħol kien isir barra, fit-triq l-iżjed. Milux, il-ħaddiema tal-belt ma kellhomx sabar jaħdmu ġewwa u kienu joħorġu fuq il-bankina u lejn nofs it-triq ukoll.

Darb'oħra nissuktaw fuq ismijiet ta' toroq oħra li ftit-ftit qegħdin jintilfu.